

konst eller kommers? FILMAVTALET

*Varje konstnärligt beslut är nästan alltid ett ekonomiskt beslut.
Varje ekonomiskt beslut är alltid ett konstnärligt beslut.*

Tony Garnett, producent

AV CHRISTINA OLOFSON

Det svenska filmavtalet tillkom 1963 och har under sina drygt 50 år lappats och lagats vid de olika avtalsförhandlingarna. Den ursprungliga idén byggde på att alla som visade film skulle vara med och betala, och avtalet byggde på frivillighet.

Men filmavtalet och förutsättningarna förändras.

I juni 2014 sa de Regionala Filmproduktionscentrumen och därefter Sveriges Film & TV-producenter upp avtalet vars framtid nu är oviss.

Filmavtalet förnyas vart femte år. Det föregås ofta av en demokratisk filmutredning, där filmskapare och andra får ge sina synpunkter på filmpolitiken. Utredningen går sedan på remiss. Därefter möts parterna tillsammans med en representant för kulturministern och kommer fram till det avtal som undertecknas av kulturministern och parterna.

Nuvarande filmavtal slöts 2013 för tre år framåt, till och med sista december 2015, och parterna är tolv till antalet; Svenska staten, Sveriges Biografägarförbund, Folkets Hus och Parker, Riksföreningen Våra Gårdar, Sveriges Filmthyrareförening u.p.a., Film och TV-producenterna, Sveriges Television, TV4, Modern Times Group, SBS, C More Entertainment, samt den nya parten Nätverket för Regionala Filmproduktionscenter.

Det fanns krafter som ville få till en förlängning, men i juni sades alltså filmavtalet upp av de Regionala Filmproduktionscentrumen och Sveriges Film & TV-producenter.

Filmavtalet tillkom på initiativ av Harry Schein, en framgångsrik företagsledare med ett starkt kultur- och filmintresse, som skaffade sig ett betydande nätverk bland politiker, andra makthavare och kända kulturpersonligheter. Han var nära vän med bland andra Olof Palme och lyc-

kades genom filmavtalet och med hjälp av sina kontakter driva igenom skapandet av stiftelsen Svenska Filminstitutet 1963.

Stiftelsen Svenska filminstitutet skulle verka för ändamål inom filmens område och skulle enligt avtalet finansieras med avgifter motsvarande 10 procent av biografernas biljettintäkter. Mot det slapp biograferna den nöjesskatt som fanns fram till 1963.

Antalet biobesökare har sjunkit i takt med förändrade villkor inom mediabranschen och när televisionen kom blev den en konkurrent till biograferna, liksom även videon på 1980-talet och i dag den digitala utvecklingen. I regeringens proposition som skrevs inför 1963 års filmavtal står det att "en ohållbar ekonomisk situation uppkommit för filmbranschen till följd av televisionens utveckling och nöjesskattens storlek". Det ansågs viktigt att säkra inhemsk filmproduktion och bevara filmarvet.

I dag ligger antalet biobesök på cirka 15 miljoner per år. Det är en nivå som har hållit sedan 1990, även om filmer som *Sagan om ringen* och *Harry Potter* skapar undantagssiffror. Svensk film på biograf ses av cirka tre miljoner besökare per år. Sedan tillkommer visningar på DVD, TV, inom föreningsverksamhet, skolbio och på Internet.

De som ingick det första Filmavtalet bestod, förutom staten, av biografägarna, Folket Hus, Våra Gårdar (folkrörelse), filmthyrarna (distributörerna) och producenterna – alltså de som skulle förlora pengar på en nöjesskatt.

Målet för filmavtalet var enligt Harry Schein, att stärka den svenska filmen genom att ge publikrelaterade stöd till filmer som inrymdes under ett antal kvalitetsbedömningar.

Scheins kvalitetskrav för produktionsstöd inriktades på "konstnärligt

värdefulla" filmer och Schein menade vidare att stöd till filmproduktion förutsätter fungerande distribution. Han ansåg att det var viktigt med mångfald och konstnärlighet inom såväl produktion som distribution.

Under de femtio år som filmavtalet har fungerat har målen och syftet förändrats.

År 1968 tillsattes en filmutredning vars slutbetänkande kom 1973. Då framhölls att det skulle vara ett selektivt samhällsstöd till filmen och att den skulle behandlas som övriga kulturformer. 1974 års kulturpolitiska reform underströk filmen som en av våra kulturformer. Filmstödet var till för att "stimulera till en mångfald konstnärliga och ekonomiska insatser och nyskapande på filmens område". Kvalitetskrav ställdes på filmen.

I avtalet från 1972 togs det det publikrelaterade stödet bort och man införde ett juryssystem som kvalitetsbedömde filmerna; filmen erhöll pengar i förhållande till antal poäng den fick av juryn. Avtalet underströk betydelsen av den konstnärliga filmen och två nämnder bildades för beslut om stöd till svensk film. Den ena nämnden bestod av företrädesvis personer från filmbranschen och den andra av personer från Teaterförbundet.

Biobesökandet fortsatte samtidigt att sjunka. Filminstitutet skapade ett samarbete med Sveriges Television och det inrättades en fond om fem miljoner kronor som leddes av Jörn Donner och Per Berglund.

1982 kom videobranschen med i avtalet. Det tillfördes mer pengar till Filminstitutet och det fanns två producenter. I huvudsak gick filmstödet till förhandsstöd men det fanns också möjlighet att erhålla medel för att täcka förluster upp till en viss andel av filmens produktionskostnader, dock med ett högsta ersättningsbelopp.

1991 förlängdes innevarande avtal med 18 månader och justerades något. De två tidigare nämnderna blev en produktionsstödsnämnd och stiftelsens egen filmproduktion skulle ha "klart konstnärlig inriktning". Meningen "under bibehållande av filmens karaktär som massmedium, d.v.s. dess inriktning mot en stor publik" lades till. Det innebar en förändring mot tidigare då man alltså skrev om den konstnärliga och kvalitetsinriktade filmen.

Mediasituationen förändrades nu snabbt med video, kabel-tv, betal-tv och satellitkommunikation. Filmbranschen tvingas till insikt om förändring. Videobranschen lämnade avtalet 1998, då de inte fick samma sexprocentiga momsats som filmen. (Video/dvd har fortfarande 25% moms.)

1993 försvann filminstitutets rätt att vara producent och den filmkulturella delen – Cinemateket, biblioteket, arkivet etc – finansieras av staten och ingår därmed inte längre i filmavtalet. Filmavtalet blir ett mer renodlat produktionsstöd.

I och med 1993 ingår tv-bolagen, Sveriges Television och TV4 i filmavtalet. Och med avtalet försvinner nämnderna och konsultsystemet etableras. Ett efterhandsstöd infördes som filmer med mer än 30.000 besökare kunde få, beroende på hur stort förhandsstöd filmen hade fått. Totalt kunde filmens producent få 8 miljoner kronor.

På 90-talet började blir det allt svårare att få ihop ett filmavtal och avtalstiden förlängdes ständigt.

1998 var det dags för nästa utredning och författaren och skribenten PO Enquist tillsattes av Kulturdepartementet för att göra en utredning inför kommande avtal.

Till filmavtalet år 2000 hade PO Enquist räknat med att staten skulle

tillskjuta 100 miljoner mer än tidigare, men så blev det inte. Staten gick på de billigaste av alternativen som Enquist presenterade, även om de i likhet med TV-företagen höjde summan. Filmavtalets parter var desamma som tidigare, nytillkomna blev Sveriges Television AB och TV4 AB. Förhandsstödet med konsulenter var kvar och efterhandsstödet döptes om till publikrelaterat stöd (PRS) och bestod av 50 miljoner sek per år.

Allmänt talades det nu om att avtalskonstruktionen hade spelat ut sin roll.

2006, sex år senare, undertecknades det trots allt ett nytt filmavtal, efter hårda och sega diskussioner. Avtalsparterna utökades med TV4, MTG och Canal+. Med det avtalet infördes paragrafen om särskilda medel för att bekämpa den illegala nedladdningen. Likaså paragrafen om att stödet bör fördelas 40-60 mellan kvinnor och män, vad gäller manus, regi och producent. Den centrala målsättningen var att den svenska filmproduktionen skulle bli en "dynamisk tillväxtbransch".

Hösten 2010 lade regeringens utredare Mats Svegfors fram en ny filmutredningen, "Vägval för filmen". Svegfors förespråkar att filmavtalet skall upphöra; att den tioprocentiga avgiften skall avskaffas och att biografnäringen i fortsättningen skall betala full moms, 25%. Oenighet rådde kring detta från avtalsparterna och Regeringens sida, vilket innebar en förlängning av avtalet med två år.

2013 blev det ett nytt filmavtal – det nuvarande. Ny part i avtalet var då de Regionala Filmproduktionscentrumen.

Nytt i filmavtalet från 2013 är att det infördes fönsterneutralitet, det vill säga att kravet på biografdistribution inte längre finns – vilket är en

halvsanning. I en protokollsanteckning kan man läsa att det *inte skall innebära någon förändring* av hur man i tidigare avtal definierat begreppet långfilm. Likaså finns det kvar att i det fall det årliga antalet biografbesök understiger 15 miljoner besök sänks den tioprocentiga avgiften på biografbiljetten till 7,5% – vilket alltså betyder mindre pengar till Filminstitutet.

I filmavtalet från 2013 finns också inskrivet att det skall vara en jämn fördelning mellan kvinnor och män när det gäller manus, regi och producent vid avtalstidens slut, december 2015.

Producentrollen stärktes i avtalet, som gynnar etablerade producenter, definierade som person som "... producerat antingen minst två långfilmer eller två dramaserier eller en långfilm och en dramaserie." Producenten har också enligt filmavtalet "... det ekonomiska och konstnärliga huvudansvaret för produktionen av en film". Detta har högljutt kritiserats av Sveriges Filmregissörer, Sveriges Dramatikerförbund och OFF (Oberoende filmares förbund). Kritik framfördes också mot att det infördes ett automatiskt stöd till filmer som kunde uppvisa medel från privatkapital, distributör, tv-bolag och estimat från distributör på minst 250.000 biografbesök.

Sammantaget syns en klar förskjutning mot att se filmen som en bransch och inte framhäva filmprojektens kvalitet. Det övergripande målet för filmavtalet är tudelat och innebär en tydlig marknadsorientering. Filmavtalet ska "främja en svensk filmproduktion av hög kvalitet och attraktionskraft ... samt en stark och dynamisk filmbransch". Målet utvecklas ytterligare: "stöden ska fördelas så att de skapar bästa möjliga förutsättningar för en mo-

dern, stark och självständig filmproduktion och filmbransch så att cykliska förhållanden kan hanteras och nödvändig finansiering erhållas".

Det har gått femtio år sedan det första filmavtalet, som till stora delar har spelat ut sin roll. Sedan avtalet slöts 2006 är det gravt underfinansierat.

För varje filmavtal som har avtalats har de kommersiella krafterna vunnit mer och mer mark. Allt handlar om "mål och resultat", och det som går att räkna och mäta har tagit överhanden.

Nu är avtalet uppsagt och vad som sker är osäkert. Men bättre det än att förlänga något som sedan länge har visat sig inte fungera.

Foto: Kim Kåvisto

CHRISTINA OLOFSON

Christina Olofson, född i Kristinehamn bostad i Stockholm, är utbildad filmklippare, verksam som regissör och producent.

På det egna bolaget CO. Film gjorde Christina långfilmen *Dirigenterna* (1987), flerfaldigt prisbelönad och såld till TV världen över. Den följdes av flera långfilmsproduktioner, däribland den uppmärksammade *Sanning eller Konsekvens* (belönad med Guldbagge för bästa manus och nominerad för bästa regi, dessutom mottagare av hedersnämnan vid Berlinfestivalen 1998 och prisad för Bästa regi vid filmfestivalen i Poznan 1999), samt *Hannah med H* (2003), *Stålhättor* (2013) och *Anna Lindh – människan, ministern, mordet* (2013).

Christina har tilldelats Mauritz Edströmstipendiet och har bl a mottagit Sveriges Televisions pris, Prix Egalia 1991, Kommunalarbetsförbundets stipendium samt Guldtackan. 1993 tilldelades hon Konstnärskommitténs långtidsstipendie på tio år. Bland Christina Olofsons styrelseuppdrag kan nämnas Svenska Filminstitutet, Konstnärskommittén, Sveriges Regissörer, FERA (Federation of European Film Directors), Sveriges Filmregissörer/Teaterförbundet, Folkets Bio, Wift och nu även FilmCentrum.

vad är REGIONALA RESURSCENTRUM och FILMPRODUKTIONS-CENTRUM ?

Regionala filmresurscentrum (RRC) finns på 19 platser runt om i landet och har till uppdrag att utveckla den regionala filmkulturen.

RRC:s uppdrag är att samordna och utveckla filmkulturella aktiviteter, med särskild inriktning mot barn och unga. Svenska filminstitutet pekar ut tre huvudområden:

Pedagogik

– stimulera och utveckla film-pedagogisk verksamhet och ungas eget skapande.

Visning

– främja spridning och visning av kvalitetsfilm och regionalt producerad film, i synnerhet på biograf.

Produktion

– stödja produktion av kort- och dokumentärfilm samt talangutveckling av unga filmare.

Fyra regioner har ett separat uppdrag att stärka långfilmen genom så kallade **filmproduktionscentrum**. Dessa är Film i Väst, Film i Skåne, Film i Nord och Film i Mälardalen. De får ett årligt separat stöd från Svenska Filminstitutet.

vilka är AVTALSPARTERNA?

Svenska staten

Sveriges Biografägareförbund

(branschorganisation för biografägare, bildad 1915)

Folkets Hus och Parker

(folkrörelse bildad år 2000 genom sammanslagning av Folkets Hus Riksorganisation och Folkparkernas Centralorganisation)

Riksföreningen Våra Gårdar

(intresseorganisation och serviceorgan för nykterhetsrörelsens fastigheter och lokaler)

Sveriges Filmuthyreförening u.p.a.

(branschorganisation för filmdistributörer, bildad 1923)

Film och TV-producenterna i Sverige

(förening bildad 2009 efter samgående mellan Sveriges Filmproducenter, Sveriges TV-producenter och Sveriges Reklamfilmsproducenter).

Sveriges Television

TV4

Modern Times Group

SBS

C More Entertainment

Nätverket för Regionala Filmproduktionscenter.

(består av Film i Nord, Film i Väst, Filmregion Stockholm-Mälardalen och Film i Skåne)

vem var HARRY SCHEIN?

Harry Leo Schein föddes i Wien i Österrike 1924. Han skickades ensam till Sverige med en Kindertransport 1936 för att undkomma nazisternas jüdeförföljelser. Efter en tid som dräng i Småland flyttade han till Stockholm, där han arbetade på apotek och studerade vid Stockholms Tekniska Institut. Vid 18 års ålder var Harry kemiingenjör. Han tog patent på en vattenrenningsmetod och tog över företaget han arbetade på. Harry gifte sig med Ingrid Thulin, sålde företaget och skrev för Bonniers Litterära Magasin, Aftonbladet och Aftonposten. Efter att ha grundat Svenska Filminstitutet (samt vad som senare kom att bli Dramatiska Institutet) var Schein dess förste chef och vd. Harry Schein hann också vara verksam som utredare på Utbildningsdepartementet innan han blev vd på Sveriges investeringsbank. Han har också innehaft ordförandeposten i STIM och på Sveriges Radio och varit krönikör på Dagens Nyheter.

vad var NÖJESSKATTEN?

Kommunal skatt för avgiftsbelagd nöjeställning för allmänheten.

vad är PUBLIKRELATERAT STÖD/PRS?

Publikrelaterat stöd ska lämnas till svenska långfilmer för öppna visningar på biograf. Stödet ska baseras på filmens bruttobiljetintäkter under sex månader efter filmens premiär. Svenska Filminstitutets styrelse fattade den 13 juni 2014 beslut om nya regler för PRS (se s. 26)

vad har vilken MOMS?

Momsen är normalt 6% på konserter och andra föreställningar, till exempel cirkus-, biograf-, teater-, opera-, balett-, trolleri-, revy-, operett- och musikalföreställningar samt vissa musikgalor, djurparker och idrottsevenemang, samt på böcker, broschyrer, häften och liknande alster, även i form av enstaka blad, tidningar och tidskrifter oavsett ämnesområde, bilderböcker, ritböcker och målarböcker för barn, musiknoter, kartor; t ex atlaser, väggkartor och topografiska kartor. Momsen är också 6 procent på böcker, tidningar etc. som återges i tal på en cd-skiva eller något annat tekniskt medium.

Momsen är dock 25% vid upplåtelse eller överlåtelse av film, video, dvd eller liknande upptagning av information.